

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Осмыслити сучасний суспільний розвиток неможливо без поглибленого аналізу комунікаційних процесів.

Багато аспектів комунікації є об'єктами дослідження багатьох академічних дисциплін. Створено багато різних концепцій комунікації як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Однак, на наш погляд, вивчення комунікації соціологами спрямовано на більш деталізований і глибокий аналіз, а сам процес соціальної комунікації розглядається як багатофункціональний феномен.

За визначенням А.В. Соколова, «соціальна комунікація – це рух змістів у соціальному часі та просторі. Такий рух можливо тільки між суб'єктами, котрі включені в соціальну сферу, тому обов'язкова наявність комунікантів і реципієнтів мається на увазі» [1, с.25].

Характеризуючи специфіку соціальної комунікації важливо відзначити, що в доцільній, а не хаотичній соціальній комунікації комуніканти та реципієнти усвідомлено переслідують **три мети: пізнавальну** – для комуніканта – це поширення інформації, а для реципієнта придбання нових знань і умінь; **спонукальну** – стимулювання інших людей до певних дій, одержання потрібних стимулів; **експресивну** – вираження та знаходження переживань, емоцій. Для досягнення цих цілей зміст комунікаційних повідомлень повинен включати: **знання й уміння** (комунікант щось знає і вмє та може поділитися цим досвідом з іншими людьми); **стимули** (вольові впливи, що спонукають до активності); **емоції** (комуніканту важливо емоційно розрядитися, одержати співчуття, а реципієнт шукає позитивних емоцій і широсердого комфорту).

Важливо відзначити, що в поняття «знання» ми включаємо не тільки санкціоновані розумом факти і концепції, але й інтуїтивно прийняті ціннісні орієнтації, ідеали, переконання і предмети віри. У поняття «уміння» входять норми, навички, методи, звички, що визначають дії людини в тій чи іншій ситуації. Принципова різниця між знанням і умінням у тому, що знання можна повідомити усно або письмово, а уміння потрібно показати, продемонструвати. В основі знання лежить теоретичний підхід, а в умінні – практичний.

Також одним з головних елементів соціальної комунікації є комунікаційні дії. «Комунікаційні дії – завершена операція значеннєвої взаємодії, що відбуває без зміни учасників комунікації. Суб'єктами, які вступили в комунікацію, можуть переслідуватися три мети: по-перше, реципієнт бажає одержати від комуніканта деякі привабливі для нього змісти, по-друге, комунікант бажає повідомити реципієнту деякі змісти, що впливають на поведінку останнього; по-третє, і комунікант, і реципієнт зацікавлені у взаємодії з метою обміну якимись змістами» [1, с.168].

Продовжуючи досліджувати специфіку соціальної комунікації, звернемося до функціонального трактування **суспільства як комунікативної** системи, що запропонував Н. Луман (1927—1999) — відомий німецький юрист

та соціолог, один з відомих представників системного та функціонального підходів у соціології та юриспруденції. Він розглядає багато сфер суспільства як соціальне (включаючи економіку, право, державу, політику, культуру і т.д.), а не тільки деякі сфери й аспекти соціальної дійсності. Відповідно до його нової системної парадигми, суспільство – це глобальна система соціальних комунікацій — це визначене комплексне, диференційована єдність, що може повноцінно функціонувати, зберігати і відтворювати себе в обстановці всесвітньої комплексності, що збільшується. Тільки завдяки такій функціонально-системній теорії, на думку Н. Лумана, узагалі можна виявити, розпізнати функцію відповідного системного утворення, що полягає в розумінні і редукції (спрощенні) світової комплексності (тобто складності середовища). Такий підхід, за Н. Луманом, є одночасно необхідною умовою самоорганізації системи і належного редукування (спрощення) самою системою своєї власної комплексності, що постійно росте разом зі збільшенням світової комплексності. На його думку, функціонально диференційоване суспільство являє собою диференційовану єдність різних автономних підсистем суспільства: економічної, політичної, правової, наукової, релігійної, культурної, освітньої тощо.

Подальше вивчення суспільства як комунікативної системи пропонується проаналізувати з погляду специфіки правової комунікації.

Правова комунікація припускає як змістовну сторону, так і технічні засоби і канали її оформлення та циркуляції в суспільстві. Усі ці компоненти взаємозалежні і можуть впливати на сприйняття повідомлення, а потім і на дію не тільки індивіда, але й соціальних груп. Тобто, як уже було відзначено, реципієнт одержує необхідну інформацію від комуніканта. Нас цікавить правова інформація, як змістовна сторона правової комунікації.

У правовій реальності інформацію необхідно розглядати як деяку сукупність різних повідомлень про події, що відбуваються в правовій підсистемі суспільства, її елементах, і в зовнішній стосовно даних системних утворень середовища, про зміни характеристик правових системних утворень і зовнішнього середовища, чи як міру організації соціально-економічних, політичних, правових, просторових і тимчасових факторів об'єкта. Вона усуває в правових утвореннях, явищах і процесах невизначеність і звичайно зв'язана з новими, раніше не відомими явищами і фактами.

Ю.В. Кудрявцев трактує правову інформацію як сукупність даних, що містяться в різноманітних нормах права. Дана інформація характеризується з погляду її адресатів, орієнтуючою, прогностичною функцією, структури правової норми, систематизованого знання і логічної природи юридичних санкцій. Цінність правової інформації досліджується з урахуванням ряду факторів: діяльності одержувачів, їхніх цілей, особливостей нормативно-правових повідомлень. Звідси, приводиться кілька класифікацій цінності правової інформації в залежності від цілей передачі юридичних повідомлень від одного одержувача іншому і від якості (видів і форм) самої правової інформації [2, с.79].

У ході аналізу цілей і функцій правової підсистеми суспільства В.П.Казимирчук і С.В. Боботов розглядають правову інформацію як один з

різновидів соціальної інформації, що має специфічний, приписний характер. Це цілком узгоджується з теорією соціальної інформації. З позицій комунікативних відносин названий вид інформації поділяється на інформацію, спрямовану на підвищення рівня правових знань громадян, структуру поліпшення всього масиву юридичних даних, вибір ефективних і законних способів і засобів досягнення визначених цілей, рішення задач залучення особистості до цінностей правової культури. Правова інформація зв'язується з різними видами правової поведінки, тобто поведінки, заснованої на повазі до права і його цінностей [3, с.130].

У роботі із соціально- правовою інформацією треба враховувати не тільки її цінність, але й корисність, ефективність, оптимальність, розмаїтість тощо. Виходячи з цього, поняття «цінності» одержує конкретне якісне навантаження. У правовій реальності цінність інформації може бути іноді як позитивною, так і негативною з погляду джерела й одержувача. Вищим показником соціально-правової інформованості є наявність навичок, умінь користатися отриманою та правильно зрозумілою інформацією.

Головну роль в одержанні правових знань і набутті навичок їхнього використання (уміння) повинні грати агенти соціалізації. До таких відносяться: родина, школа, і т.д., а також засоби масової інформації. ЗМІ віддзеркалюють суспільну думку, формують і коректують її, а суспільна думка, у свою чергу, впливає на ЗМІ. ЗМІ впливають на установки та світогляд людей. Вони передають усе те різноманіття інформації, яку неможливо одержати іншим способом.

Усе наше життя проходить під впливом інформації, що ми одержуємо з книг, газет, журналів, телепередач. Усі ми пройшли у своєму житті етап навчання в школі. Усе це: друковане слово, електронні засоби комунікації в сполученні з єдиною за формою освітою, одержуваною у школах – стало основою нашого способу життя. Масова комунікація торкається багатьох аспектів нашого життя. Такі ЗМІ, як газети і телебачення впливають на наше світовідчуття, вони впливають на наші позиції, стають засобами доступу до знань, від яких залежить наше світорозуміння. ЗМІ можна розглядати як розповсюджувача соціальних установок. Вони допомагають формувати основи сприйняття, світогляд, за допомогою яких індивід у сучасному світі інтерпретує й організовує інформацію.

З розвитком інформаційної та комунікаційної техніки розвивалася і концепція прав людини у сфері інформації. Зокрема, концепція «права на комунікацію» була висунута французьким дослідником Ж. д'Арси і була пов'язана з проблемами безпосереднього телевізійного мовлення.

Прихильники «права людини на комунікацію» пропонували включити це право в міжнародні документи. Так, Л. Хармс вважав, що необхідно розробити нову статтю Загальної декларації прав людини 1948 р. – про «право людини на комунікацію», що включає право інформувати і бути інформованим, а також інші права, пов'язані з культурним розвитком.

Досліджуючи значимість правової комунікації в житті не тільки суспільства, але й індивіда, не можна не зупинитись на взаємодії двох соціальних інститутів – ЗМІ та суду.

Уміло використана правова інформація (про діяльність судів) може мати як позитивну, так і негативну цінність. Нинішні засоби масової інформації і судова влада далеко пішли від тієї ролі механізмів тоталітарного режиму, що вони виконували протягом багатьох десятиліть. І сьогодні ми можемо говорити про нову, хоча ще й недосконалу правову базу незалежності тих і інших. По-іншому виглядає їх повсякденна діяльність, вона все більше набуває цивілізованих рис, вирішуючи при цьому чимало складних проблем.

Їх діяльність не одномоментна подія, а тривалий, суперечливий і далеко не завершений процес, що відбувається у більш широкому контексті створення цивілізованого суспільства і будівництва правової демократичної держави в Україні. Зрозуміло, сучасний стан преси і суду визначається глибинними факторами соціально-економічного, політичного і державно-правового характеру. Вони і не можуть відразу стати єдиною надією в умовах докорінного перелому всього життя країни і повсюдно супутніх кризових явищ.

Однак звернемося безпосередньо до нашої проблеми. Вона полягає в тому, що становлення та ефективне функціонування вільних ЗМІ і незалежного правосуддя в значній мірі залежать від погодженої взаємодії цих двох інститутів держави і суспільства: суду як самостійного органу влади і ЗМІ як впливового суспільного механізму.

Загальновідомо, що суд – гарант законності і справедливості, незамінний орган захисту прав та свобод громадян, покликаний забезпечувати верховенство права, стабільність та правопорядок у суспільстві. Відомо також, що ЗМІ, сприяючи реалізації одного з кардинальних прав громадян – права на інформацію, що забезпечує інші права та свободи, служать виразником суспільних інтересів, каналом формування суспільної думки й інструментом цивільного контролю за державою і владою. Це – одна зі складових безпосередньої демократії і народовладдя. І суд, і ЗМІ існують в одному соціальному середовищі, у загальному правовому просторі. Маючи різну природу і виконуючи різні функції, вони вирішують у демократичній державі єдину надзадачу – служіння суспільним інтересам. При цьому неминуче безліч точок дотику, аспектів перетинання, а іноді і зіткнення їхньої діяльності, що диктує необхідність їх правомірного і продуктивного співробітництва.

Будь-які суспільні новації, і судово-правова реформа в тому числі, мають потребу в інформаційному обслуговуванні і підтримці з боку преси і, навпаки, справжня свобода засобів масової інформації неможлива без судового захисту і протидії зловживанням цією свободою з боку суду. Таким чином, вільні ЗМІ і незалежне правосуддя потрібні один одному і разом вони необхідні демократичному суспільству і правовій державі.

Хоча одним із принципів українського правосуддя є гласність і відкритість, нерідко судді самі перешкоджають доступу до судової інформації, видаляючи журналістів із залу судових засідань, забороняючи ведення записів на процесі. Подібна тенденція, власне кажучи, перетворює суд в орган влади, котрий не підлягає суспільній оцінці і не доступний для критики.

Багаторазово відзначалася інформаційна закритість суду. Якщо інші гілки влади обслуговують сотні спеціально акредитованих журналістів, парламентських репортерів і урядових кореспондентів, то судова система взагалі позбавлена такого супроводу. Відсутні чи зовсім невідомі прес-служби в цій системі. Створюється враження, що судова влада мало зацікавлена в інформуванні населення про свою діяльність. Унаслідок чого реципієнт, одержавши визначену інформацію, не хоче захищати свої права в суді, апелюючи до власних негативних уявлень про суд (з вини комуніканта). Переслідувати три вищевказані цілі: допомогти застосувати свої знання, створити реальний образ захисників громадян від сваволі та порушень прав – чи не це основна функція журналістів. Бути в ролі соціальних агентів, що допомагають підвищити впевненість у судовому захисті.

Для подолання такої нетерпимої ситуації потрібно проведення масштабних невідкладних, середньострокових і довгострокових заходів, об'єднаних комплексною програмою розвитку взаємодії засобів масової інформації і судової системи, покликаної забезпечити підвищення правової культури громадян, журналістів та професійної кваліфікації суддів, перебороти їхнє відчуження, зблизити їхні професійні інтереси, підвищити і зміцнити престиж судової влади, гарантувати свободу масової інформації і законність в інформаційній сфері.

Список літератури: 1. Кудрявцев Ю.В. Нормы права как социальная информация. М.,1981. 2. Лапаева В.В. Социология права: краткий учеб. курс./Под общ. Ред. 3.Нерсесянц В.М. М.,2000. 4. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: Учеб. пособие. СПб., 2002. 5. Управление.Социология.Право(Отв. ред. д-р юрид наук И.В. Павлов и канд. юрид наук В.П. Казимирчук). М., 1997.

Надійшла до редколегії 27.04.04